

Met financiële ondersteuning van onder meer de Vereniging Rembrandt verwierf het KIT Tropenmuseum in 2003 een belangrijk schilderij van Charles Sayers (1901-1943). Sayers is een vooraanstaande vertegenwoordiger van de Indische schilderkunst, waarvan het Tropenmuseum een vrijwel volledig overzicht kan bieden. Het werk *Eendenhoeder* combineert enkele belangrijke facetten van Sayers' kunstenaarschap en was een hoogtepunt op de in 1928 aan hem gewijde tentoonstelling bij Galerie Bernheim Jeune in Parijs.

Eendenhoeder (Gardien et ses canards)

Charles Eugène Henri Sayers (1901–1943)

KIT Tropenmuseum
Amsterdam

1927. Olieverf op jute, 100 x 83 cm
Gesigneerd rechtsonder: Ch. Sayers 27
Herkomst: weduwe Sayers

Een knappe jonge man, korte broek, het gebronsde lijf in een open gewaad overhemd, kijkt de ruimte in. Hij zit op een glanzende, zwart met chromen Royal Enfield motorfiets, schildersezels en een bundel penselen achterop. De zweetdruppels lijken zo van zijn voorhoofd te lopen. Jonge meisjes staan er giechelend bij te kijken in het koloniale beeldentheater van het Amsterdamse Tropenmuseum. De opstelling waarin men deze vitale schilder Charles Sayers kan ontmoeten, is onderdeel van de gloednieuwe tentoonstelling *Oostwaarts*. Daarin worden vier eeuwen contact tussen Nederland en Azië overrompend veelzijdig belicht. Op de schilderijenwand achter de beelden hangen drie werken van Sayers, alle afkomstig uit de ruime Sayers-collectie die het Tropenmuseum bezit: schilderijen, grafiek, zijn etnografische verzameling en het familiearchief.

DE TROPENMUSEUMCOLLECTIE

Het Tropenmuseum bezit internationaal gezien de belangrijkste collectie Indische schilderkunst. Daaronder wordt het werk verstaan van Europese of Indo-europese kunstenaars die korter of langer in Nederlands-Indië woonden en werkten, en dat gebied (mede) tot onderwerp maakten van hun kunst. Ofschoon het oudste werk dateert uit 1656, wordt het genre toch vooral gezien vanuit de periode 1850-1950. Daarbij dient echter onderscheid te worden gemaakt tussen de meer romantisch ingestelde 'mooi-schilders' en de hier bedoelde artistiek ambitieuzere groep.

Deze kerncollectie omvat 209 olieverfschilderijen en ruim 2500 bladen grafiek, tekeningen en aquarellen. De schilderijen zijn in 1998 gepubliceerd in *Indië omlijst, vier eeuwen schilderkunst in Nederland-Indië*. Sinds het eind van de 20ste eeuw neemt de belangstelling voor deze kunst, die met het verglijden van de tijd haar samenhang vindt, gestaag toe. Prijzen op veilingen in Amsterdam, Jakarta, Singapore en Hongkong stijgen voortdurend, mede door de grote interesse van Aziatische verzamelaars. Namen als Hofker, Paulides, Bonnet, Payen, Breetvelt, Poortenaar, Le Mayeur, Spies, Strasser en anderen zijn *bon ton* geworden, hoe divers van kwaliteit en opvatting hun werk ook is.

EEN KORT EN INTENSIEF SCHILDERSLEVEN

Charles Sayers zag het levenslicht op 14 oktober 1901 in Gemoeh, Java, als zoon van Eugène Sayers en Wilhelmina Abbema. Zijn vader schopte het tot de hoge positie van administrateur van de suikerfabriek en raakte gefortuneerd. Het familiekapitaal zou later in Nederland, bij de beurskrach van 1929, weer versmelten. Als 11-jarige werd Charles voor zijn opleiding naar zijn oom George in Hilversum gestuurd. Het gelukkige Indische jongetje zal hier ongetwijfeld heimwee hebben geleden. Op zijn twintigste schreef hij zich in aan de Amsterdamse Rijksacademie, waar hij bewonderend de lessen volgt van directeur Antoon Derkinderen (1859-1925). Hoewel zijn ouders hem liever in de landbouw hadden gewild, koos Charles definitief voor de beeldende kunst. In 1923 kreeg hij de

Cohen-Gosschalk-prijs voor het beste werk van dat jaar. Hij besloot naar Parijs te gaan en volgde in 1924 aan de Académie des Beaux Arts schilderlessen en leerde er ook frescotechnieken. Maar zijn ziel was rusteloos. Hij vertrok naar Egypte en exposeerde het daar ontstane werk in mei 1930 bij Galerie d'Art du Quotidien in Parijs.

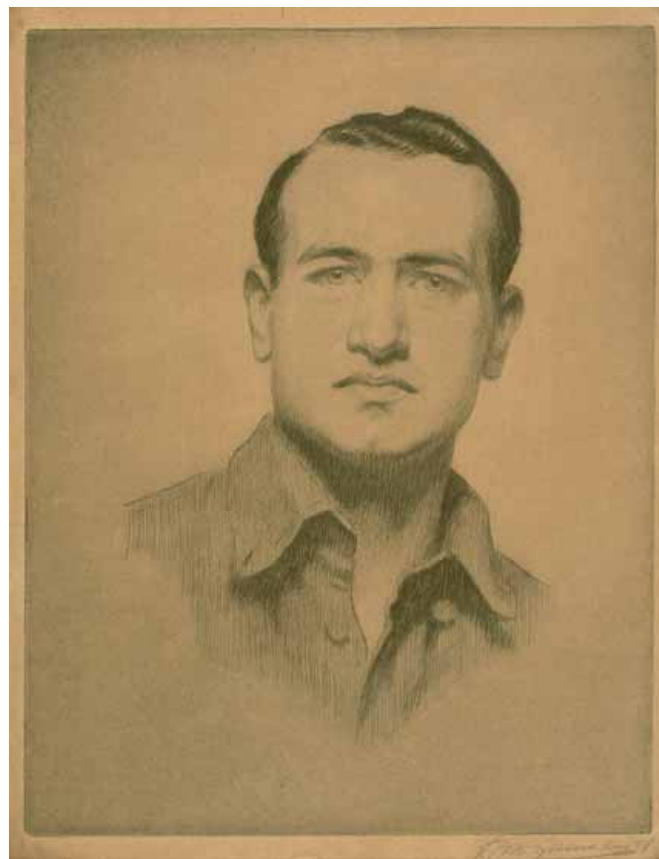
Derkinderen, in 1907 benoemd tot directeur van de Rijksacademie, heeft op vele kunstenaars grote invloed uitgeoefend. Hij stond

een zeker plat, licht geabstraheerd symbolisme voor, waarbij met het perspectief werd gespeeld. Hij meende ook dat kunstenaars zich moesten toeleggen op het uitvoeren van opdrachten vanuit de samenleving. Geen olieverfschilderijen in vergulde lijsten of beeldjes op huiskamerformaat voor de gegode burgerij, maar monumentale kunst, wandschilderingen en glaskunst voor openbare gebouwen, een stroming die door Jan Veth in 1895 werd aangeduid als 'Gemeenschapskunst'. Het is daarom wellicht ook niet zo verwonderlijk dat Sayers zich na zijn opleiding verder verdiepte in fresco schilderkunst

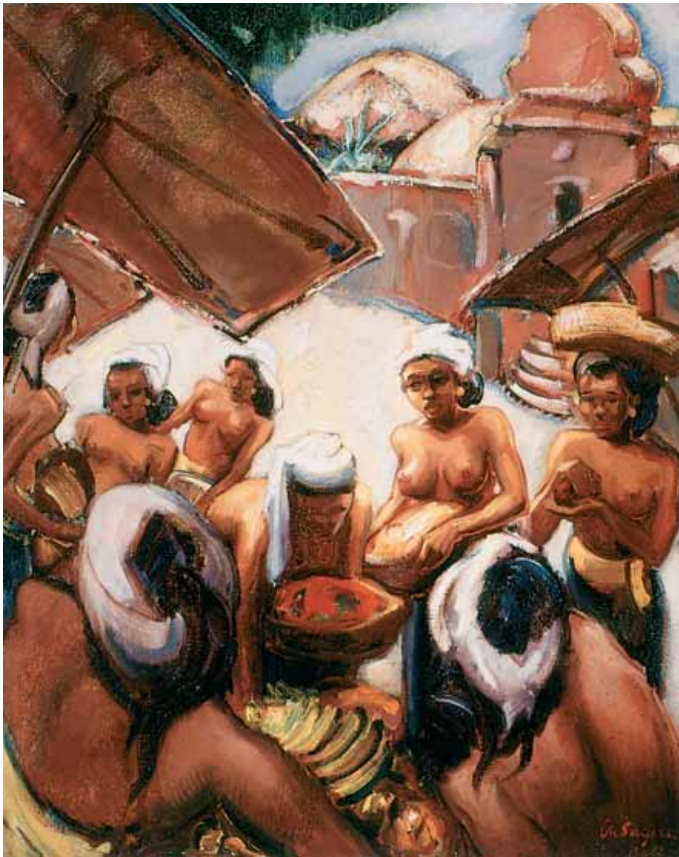
en later een aantal monumentale opdrachten in de wacht wist te slepen. Hoezeer hij zijn leermeester respecteerde, blijkt uit het feit dat hij het overlijdensbericht van Derkinderen uit de krant knipte en op de eerste pagina plakte van het boek waarin hij zijn schildersleven in de vorm van recensies en catalogi documenteerde.

In 1927 ging Sayers naar Indië terug en vestigde zich op Bali. Dat eiland, sinds kort geheel onder Nederlands gezag, was in die jaren onderwerp van een exotische *hype* bij kunstenaars, met in hun kielzog de toeristen. Ook bezoekende cineasten en filmsterren (Chaplin) verbreedden de faam van dit stukje paradijs. Sayers kwam op Bali onder andere in contact met de Nederlandse kunstschilders Rudolf Bonnet (1895-1978) en Willem Hofker (1902-1981), alsook de Duitser Walter Spies (1895-1942). Hij begaf zich in de internationale coterie van fotografen, wetenschappers, schrijvers en kunstenaars. Ondertussen genoot hij van de Balinezen, de natuur en de cultuur, en ging hij op tijgerjacht. Te voet en op zijn motor doorkruiste hij het

Portret van Charles Sayers
Hugo V.B. Wijnmalen (1884-1962)
Ets uit familiearchief Sayers
TROPENMUSEUM, AMSTERDAM

Markt te Kloengkoeng, Bali
Charles Sayers
1927. Olieverf op linnen, 107 x 89 cm
TROPENMUSEUM, AMSTERDAM

eiland, linnen en verf onder handbereik. Het volksleven en de geschiedenis en mystiek van Bali bepaalden zijn onderwerpen. Als hij in Europa was, stuurde het verlangen naar zijn geboorteland hem terug. In Soerabaya en Batavia toonde hij in twee exposities het resultaat van zijn werk op Bali (1927-1928). De prestigieuze Galerie Bernheim Jeune te Parijs, die eerder ook Van Gogh, Cézanne, Matisse en Van Dongen toonde, exposeerde in december 1928

zijn werk. Nederlandse en Franse kranten waren lovend. De daar getoonde schilderijen, blijken achteraf gezien tot de beste uit zijn carrière te behoren. Daaronder is ook *Eendenhoeder*, een schilderij dat hij zijn leven lang bij zich hield.

Tentoonstellingen en opdrachten in Europa volgden elkaar daarna snel op. Hij werd uitgenodigd om voor de grote Koloniale Wereldtentoonstelling van 1931 te Parijs drie grote wandschilderingen van bij elkaar 4 x 8 meter te maken. Zowel het imponerende paviljoen als Sayers' werk oogstten grote bewondering.

Helaas brandde het paviljoen af, waarna Sayers voor de herbouw binnen 10 dagen een nieuwe (kleinere) schildering leverde, die net als de eerste vol zat met symboliek en verwijzingen naar de cultuur en geschiedenis van de Indische archipel. Eind 1931 vertrok Sayers weer naar Indië, ditmaal met zijn vrouw Olga Stern, een Hongaarse die hij in Zwitserland had ontmoet. In Bandoeng werd hun dochter Wilhelmina Eveline geboren. Het gezin vertrok naar Bali, maar vestigde zich in 1937 weer op Java. Sayers' werk werd in deze jaren strakker en soberder. De economie van een gezin liet zich gelden en Sayers nam veel opdrachten aan die de productie van vrij werk verdrongen. Niettemin waren de recensies lovend toen hij in 1936 in Soerabaya een expositie opende met niet alleen veel portretten uit zijn tweede Balinese periode, maar ook Japanse en Egyptische onderwerpen. Toch wezen critici er ook op dat een deel van het werk wel erg *op voldoening van de opdrachtgevers* was geschilderd. Sayers bleef echter opdrachten ontvangen, waaronder eervolle,

zoals die voor de grote wandpanelen in het Nederlands-Indische paviljoen op de Golden Gate-expositie in San Francisco in 1939. Datzelfde jaar leverde hij een bijdrage aan de Wereldtentoonstelling in New York.

Vanaf eind 1939 verbleef Sayers op Sumatra, waar hem echter weinig tijd was gegund. De Duitsers bezetten Nederland en hij moest in dienst. Tussen het werken en tentoonstellen door ontving hij militaire trainingen, terwijl Olga vrijwilligerswerk deed voor het Rode Kruis. Op 11 januari 1942 landden de Japanse troepen en op 9 maart capituleerden de Nederlanders in Indië. Charles Sayers werd gevangen genomen en datzelfde jaar ingezet bij de aanleg van de Birma-spoorlijn. Ziek en ondervoed overleed hij op 16 november 1943 in kamp km 114 te Thambyanzajat, Thailand.

GARDIEN ET SES CANARDS

Het schilderij *Eendenhoeder*, dat met zijn Franse titel in 1928 bij Bernheim Jeune werd getoond, is een topwerk uit het oeuvre van Charles Sayers. De Parijse recensent Gustave Kahn, die steeds positief was over Sayers' werk, signaleerde in dit schilderij de invloed van het symbolisme van Toorop en tijdgenoten. Maar ook de invloed van Walter Spies en de Balinese teken- en schilderkunst zijn traceerbaar. In dit en veel ander werk is eveneens te zien dat de schilder, die immers in Europa was geschoold, bekend moet zijn geweest met meer avant-gardistische stromingen als het Expressionisme. Maar in Sayers' ziel hadden zich ook de mystiek, de diepe kleuren en de intensiteit van het tropische leven genesteld. Zijn werk is misschien te karakteriseren als een verpersoonlijking van de zoektocht van Indische schilders in het algemeen: niet meer westers en nooit geheel oosters. Met de lokale traditionele kunstenaars – noch met de vooruitstrevende jongeren onder hen – hadden deze kunstenaars veel contact. Sayers leefde, reisde, keek rond en zocht zijn eigen weg. In zijn werk vlamt het soms met felle kleuren, en op andere doeken daalt een klamme donkere tropenavond neer. Zijn portretten zijn soms seriematig, maar de beste blijven herkenbaar door een maniëristische fotografische stijl. In andere werken manipuleert hij als een fotograaf met perspectieven en diagonale standpunten.

Van zijn nagelaten oeuvre kon een aantal werken op de valreep worden toegevoegd aan de kunstwerken, verzamelobjecten en documenten van Sayers die zich reeds in de collectie van het Tropenmuseum bevonden. Olga Stern, die zich na Charles' dood in Australië vestigde, stelde het op prijs dat de *Eendenhoeder* naar Amsterdam zou gaan. Toen de aankoop overeengekomen was, verraste ze het Tropenmuseum met de schenking van de twee laatste schilderijen in haar bezit, een portret van een Balinese vrouw (1932) en het portret van hun dochter Wilhelmina Sayers Vonwiller (1936). Enkele weken later overleed zij, op 9 maart 2003 ♦

Lejo Schenk

Medio oktober 2004 zal het Tropenmuseum een speciale tentoonstelling aan Sayers wijden. Bij die gelegenheid verschijnt ook een monografie over hem van de hand van Koos van Brakel, hoofd collecties. Alle gegevens voor dit artikel komen uit dit nog ongepubliceerde manuscript.